

Співробітництво Німеччини та України в галузі екології (1992-2007 рр.)

У статті досліджено розвиток двостороннього співробітництва між Україною та Німеччиною в екологічній сфері, наведено дані про практичну реалізацію програм співпраці в Україні.

Ключові слова: екологія, екологічні виставки-ярмарки, Німеччина, Україна, Чорнобиль, конференції.

В статье исследовано развитие двухсторонних отношений между Украиной и Германией в сфере экологии, приведены данные о практической реализации программ сотрудничества на Украине.

Ключевые слова: экология, экологические выставки-ярмарки, Германия, Украина, конференции.

This article focuses on development of bilateral relations between Ukraine and Germany in the field of ecology, reveals facts about practical realization of cooperation programs in Ukraine.

Key words: ecology, Environmental Fair, Germany, Ukraine, conferences.

Постановка проблеми. Екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову. Інтенсивне використання природних ресурсів, малоефективних і застарілих технологій та відсутність заходів для покращення екологічної ситуації призвели до дуже високого ступеня навантаження на навколишнє середовище. Особливо цікаві для українських науковців напрацювання в цій галузі вчених Федеративної Республіки Німеччини, оскільки саме ця країна є провідною у вирішенні екологічних проблем в Європі

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми співпраці в галузі екології частково відображені у працях вітчизняних та німецьких істориків. Українські науковці М.М. Яцишин [1], В.В. Солошенко [2], що вивчали проблеми співробітництва України і ФРН, писали і про деякі аспекти двосторонньої співпраці в екологічній сфері. Дослідники ФРН також приділяли увагу реалізації програм німецьких організацій в Україні: Вільфрід Вільге [3], А. Умланд [4].

Метою статті є відтворення основних напрямів, тенденцій та форм співробітництва у галузі екології між Україною та Німеччиною.

Виклад основного матеріалу. Співробітництво між Україною та Німеччиною в галузі екології базується на урядовому договорі від 10 червня 1993 року в рамках роботи Українсько-німецького керівного комітету та постійно діючої робочої групи навколишнього середовища та енергії [5], підписаної у 1995 р. Спільної заяві про співробітництво між Міністерством екологічної безпеки України та Федеральним міністерством охорони навколишнього природного середовища та безпеки ядерних реакторів [6].

Провідну роль у практичному співробітництві з Німеччиною в галузі охорони навколишнього середовища відіграє український науково-дослідний центр охорони вод (Укр. НЦОВ). Починаючи з 1989 року його вчені разом зі своїми німецькими колегами стали співпрацювати за такими науковими темами:

- розробка правил, норм, методів контролю якості поверхневих вод. Спільно з Міністерством охорони навколишнього середовища та безпеки ядерних реакторів Німеччини, м. Берлін;
- планування та управління якістю вод річкових басейнів на прикладі річок Сіверський Донець, Майн, Рур. Спільно з Рурським об'єднанням водного господарства, м. Єсен;
- попередження забруднення водоймів. Спільно з Агрохімічним інститутом м. Бонна;
- розробка аналітичних методів і систем вимірювання якості води. Спільно з Міністерством охорони навколишнього середовища та безпеки ядерних реакторів Німеччини.

Крім того було налагоджено співробітництво з такими організаціями як: Інститут дослідження шкідливих речовин і їх впливу на води при Берлінському технічному університеті; Земельне відомство з водного господарства та відходів землі Північної Рейн-Вестфалія, м. Дюссельдорф; Центр дослідження аграрних ландшафтів і використання земельних ресурсів, факультет гідрології м. Мюнхенберг [7].

Важливе місце у розвитку двосторонньої співпраці в галузі екології займають екологічні

виставки-ярмарки, українсько-німецькі конференції з питань екології. Декілька українсько-німецьких проектів підтримував Міжнародний інститут екології. Так, за його допомогою німецькі підприємства взяли участь у восьмому Міжнародному спеціалізованому ярмарку "Трансфер 98", який проводився у Харкові у вересні 1998 р. ТЗОВ "Ляйпцигер Мессе" в рамках екологічної виставки-ярмарку "Терра Тек" у березні 1999 р. проводило українсько-німецьку екологічну конференцію[1. С.65].

Певних успіхів було досягнуто у співробітництві в рамках екологічного дослідницького проекту "Дністер", який почав здійснюватись в межах дослідження навколишнього середовища за відповідною галузевою програмою Федерального міністерства освіти і досліджень ФРН з 1997 р. під егідою ЮНЕСКО. Виконання цього українсько-німецького проекту з вивчення екосистем у верхів'ях Дністра було покладено на університет м. Марбург та Західноукраїнський центр НАН України [6. С.15]. В результаті чого було закладено основу для подальшої розробки концепцій перспективного використання земельних, лісових та водних ресурсів на цій території.

Наприкінці травня 2007 року у Львові відбулась III Міжнародна зустріч Групи координації екологічного проекту "Міжнародний менеджмент ризику в басейні річки Дністер" за участю представників Німеччини, України та Молдови. Екологічний проект "Міжнародний менеджмент ризику в басейні Дністра" проводиться Федеральним Міністерством з охорони навколишнього середовища Німеччини в рамках програми консультаційної допомоги німецького уряду[8. С.8].

21-22 червня 2005 р. відбулось 5 Засідання німецько-української комісії для виконання Договору про охорону навколишнього середовища від 10.06.1993 року[9]. Центральною темою зустрічі стало обговорення питання про активізацію двостороннього співробітництва особливо в галузі водних ресурсів і утилізації відходів. З 1993 року Федеральне міністерство підтримувало з Україною 30 проектів в галузі екології на суму більш ніж 2 млн. євро[10].

У 2007 році в Україні була проведена конференція з проблем сучасних технологій і послуг для охорони водних ресурсів, метою якої стало знайти рішення екологічних проблем України, насамперед, у галузі водопостачання, активізувати контакти між Федеральним міністерством охорони навколишнього природного середовища і науковими установами, які займаються цими проблемами в Україні. З німецької сторони був присутній парламентський статс-секретар Майкл Мюллер. У львівській області за даними Міністерства охорони навколишнього природного середовища Німеччини станом на літо 2007 року виконувалося три двосторонні проекти. З липня 2007 року у Львові була проведена конференція у рамках українсько-німецького проекту, присвяченого покращенню стану навколишнього середовища та водного менеджменту у басейнах рік Сяну та Західного Бугу. Тема конференції: «Українсько-німецька співпраця у сфері навколишнього природного середовища»[11].

Актуальною темою двостороннього співробітництва стало проведення спільних досліджень для ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС[12]. Радіоактивні хмари, що утворилися внаслідок вибуху на четвертому блоці ЧАЕС, «накрили» Європу і навіть досягли Північної Америки та Японії. Радіоактивні опади завдали істотної шкоди країнам Європи. Найбільше постраждали навколишнє природне середовище (повітря, ґрунт, вода, фауна і флора) та сільське господарство[12. С.25].

З різних аспектів ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи проведена досить значна кількість досліджень, майже щороку відбуваються конференції, присвячені вивченню цих проблем, активну участь у цьому процесі бере Німеччина. Відповідно до спільної заяви Міністра охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і міністра охорони навколишнього середовища та безпеки ядерних реакторів ФРН про співробітництво щодо збереження клімату в галузі "Навколишнє середовище та енергетика", підписаної 4 липня 1995 р. була створена змішана українсько-німецька робоча група. В Україні 11-12 грудня 1995 р. відбулося її перше засідання, під час якого досягнуто прогресу в розв'язанні проблеми "розмороження" українсько-німецького довгобуду "Установка для вилучення сірки з димового газу для IX енергоблоку Добротвірської електростанції" та активізації співпраці з екологічного оздоровлення колишніх військових об'єктів на території України внаслідок технічної допомоги ФРН. Реалізуються спільні програми визначення радіаційного навантаження на населення та навколишнє середовище на територіях України, що постраждали внаслідок аварії (Фастівський район Київської області, вісім районів Житомирської області)[13. С.4].

Складовою співробітництва стала реалізація Протоколу про здійснення програми обстеження заражених районів і українського Полісся. В Україні вже тривалий час співпрацюють вітчизняні і німецькі радіологи. Завдяки сучасній німецькій техніці проводилися спільні пересувні дослідження ґрунту, води, продуктів та дози опромінення людей. Німецькі вчені разом з колегами з київського інституту радіології обстежили 150 населених пунктів дев'яти районів Київської та Житомирської областей. Проводилася ця акція на кошти ФРН, а кожний обстежений отримував сертифікат про наявність цезію в організмі[14. С.176].

До програми науково-технічного співробітництва на 1999-2001 рр., за виконання якої з німецької сторони відповідало Товариство з безпеки ядерних установок, включені такі напрямки

співпраці, як: безпека АЕС з реакторами ВВЕР; фізичний захист; зняття з експлуатації блоків Чорнобильської АЕС; об'єкт "Укриття". В рамках міжнародного проекту "ДОБРЕ" розпочалося і продовжується співробітництво державного геологічного підприємства "Укргеофізика" з нідерландсько-німецько-датським консорціумом з регіонального сейсмічного дослідження Донбасу та Карпат.

22 квітня 2006 року розпочалась робота конференції «Чорнобиль +20: нагадування про майбутнє». Федеральний міністр навколишнього середовища З.Габріель у своєму виступі на відкритті підкреслив, що сьогодні світ зіткнувся з новою проблемою – зміною клімату, де ядерна енергетика не допоможе. За його думкою, ця технологія не є технологією майбутнього, оскільки вона заважає інноваційній діяльності. Німеччина надала Україні більш ніж 150 млн. євро на подолання наслідків аварії. Міністр наголосив, що потрібно переходити поступово на використання відновлюваних джерел енергії [15].

Треба відмітити, що у галузі ядерної та радіаційної безпеки були встановлені активні зв'язки між науковими установами. У 1993 році приблизно 50 фахівців Держатомнагляду і АЕС України пройшли стажування і навчання, що були організовані німецькою стороною [16].

9 серпня 1995 року за рішенням обербургомистра м. Мюнхена Х.Уде була надана консультативна допомога місту-побратиму Києву у справі оптимізації системи енергозабезпечення. До Києва була направлена делегація німецьких фахівців [17].

Урядовою постановою від 31 грудня 1997 року було затверджено Програму державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії, де рекомендувалось залучити різні джерела фінансування. Але місцеві бюджети не можуть розраховуватися за традиційні енергоносії, не кажучи вже про витрати на пошук альтернативних шляхів, не квапляться вкладати кошти в малу енергетику і приватні інвестори. Проект реконструкції та відновлення малих ГЕС, який втілюється у відповідності з програмою «Трансформ» Федерального уряду Німеччини, фахівці німецької консалтингової фірми «Сисека» та Тернопільської торгово-промислової палати оцінили як перший серйозний спільний проект. Представники німецьких компаній, які побували на Тернополі наприкінці 1996 року, із десяти обстежених гідроелектростанцій зацікавилися шістьма, з яких зараз працює лише одна [18].

В рамках програми "Трансформ" у 2000 р. були завершені українсько-німецькі проекти: "Еко-увертюра" – енергозбереження та запобігання змінам клімату; методи попередження аварій на підприємствах з екологічно небезпечними видами діяльності на прикладі підприємства "Рівне азот" (м. Рівне).

З 13 по 20 жовтня 2003 року при підтримці Федерального міністерства економіки і праці ФРН пройшов симпозіум «Шляхи використання відновлюваних джерел енергії в Україні». Були обговорені питання безпеки добичі і використання газу. Німецькі і українські науковці обговорили технології використання енергії вітру і сонячної енергії, енергії біомаси для виробництва електроенергії [19].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, спільна робота українських і німецьких науковців досить активно здійснюється в екологічній сфері. Найбільш важливими складовими цього співробітництва є проблеми, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища на прикордонних територіях. Непроста екологічна ситуація, актуальність проблем раціонального природокористування, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зміна клімату – ці питання стали центральними у двосторонній науковій співпраці. Для України важливим моментом розвитку як держави, яка піклується про свою екологічну ситуацію, є використання досвіду Німеччини в дотриманні екологічних норм і стандартів використання екологічно безпечних відновлюваних джерел енергії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яцишин М.М. Українсько-німецькі культурні зв'язки кінця 80-х -у 90-ті роки ХХ століття / М.М. Яцишин. – Луцьк: Вежа, 1999. – 204с. – (Книгозбірня студента).
2. Солошенко В.В. Українсько-німецькі відносини у 90-х роках ХХ століття: Дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. / В.В. Солошенко – К., 2005. – 217арк.
3. Wilfried Gilge Dialog mit Defiziten./ Gilge Wilfried – Stuttgart: Herausgeben vom Institut für Auslandsbeziehungen e.V. (ifa) – 2001. – 120 S.
4. Umland A. Westliche Förderprogramme in der Ukraine Einblicke in die europäisch-nordamerikanische Unterstützung ukrainischer Reformbestrebungen seit 1991. Mit einem Nachwort von Astrid Sahn./ A. Umland – Bremen, // Forschungsstelle Osteuropa Bremen . – 2004. – Dezember. – 47 S.
5. Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища// Галузевий державний архів МЗС України. – Фонд 2. – опис 6. – справа 355.

6. Костенко Ю. Курс на стабільне партнерство / Ю. Костенко // Політика і час. – 1996. – № 12 – С. 15-16.
7. Культурне співробітництво// Галузевий державний архів МЗС України. – Фонд 1. – опис 4. – справа 6986
8. Шаповалов В. Транскордонний екологічний проект / В. Шаповалова // Надзвичайна ситуація. – 2007. – №6.- С8.
9. Deutsch-ukrainische Umweltgespräche in Berlin// Umwelt. – 2005. – №9.
10. Deutsch-ukrainische Umweltgespräche in Berlin// Berlin. – 2005. – Nr.162/05.
11. Michael Müller bei deutsch-ukrainischer Konferenz zu Gewässerschutz// Berlin. – 2007. – Nr. 225/07.
12. Крупка Ю. Ядерна енергетика аргументи PRO I CONTRA / Ю. Крупка // Вісник НАН України. – 2005. – № 4. – С.25.
13. Die wissenschaftlich-technische Zusammenarbeit zwischen Deutschland und der Ukraine seit dem Jahr 2000 – Bilanz und Perspektiven (Juli 2004) (deutsche Fassung). – Internationales Büro des VMBF. – 2004. – S.4.
14. Кудряченко А.І. Європейська політика Федеративної Республіки Німеччини (1970-1991pp.) / Андрій Іванович Кудряченко. НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К. : Наук. думка, 1996. – 239с.
15. Gabriel: Atomkraft ist keine Zukunftstechnologie// Berlin. – 2006. – Nr. 083/06.
16. Культурне співробітництво// Галузевий державний архів МЗС України. – Фонд 1. – опис 4. – справа 6986
17. Записи бесід представників України за кордоном//Галузевий державний архів МЗС України. – Фонд 1. – опис 4. – справа 7720.
18. Нетрадиційна енергетика для традиційної бідності // Дзеркало тижня. – 2001. – №35.
19. Wissenschaft und Wirtschaft aus Deutschland und der Ukraine beraten über erneuerbare Energien [Електронний ресурс]// Режим доступу: <http://www.kooperation-international.de/ukraine/umwelt/info/detail/data/13115/>